

Pekka Nevalaisen esitelmä
Inkerin kulttuuriseuran tilaisuudessa
Pakolaisia ja palavia kyliä
Karjalatalossa 3.10.2009

Pekka Nevalainen

KOHTALON VUOSI 1919 INKERISSÄ

Inkerinmaan uusimman ajan historia liittyy elimellisesti Venäjän vallankumousten jälkeisiin yhteiskunnallisiin mullistuksiin. Inkeriläisten kansallinen tietoisuus, joka oli koko ajan kasvanut 1860-luvulta lähtien, näytti saavan etsikkoaikansa Venäjän helmikuun 1917 vallankumouksen jälkeen.

Inkerinsuomalaisten nokkamiehet alkoivat nopeasti puuhata Inkerin suomalaisseutujen autonomiaa. Venäjältä ei haluttu irtautua, vaan toivottiin taloudellista ja sivistyksellistä itsehallintoa, inkeriläisten asuttamien kuntien kunnallisliittoa. Inkeriläiset pystyttivät huhtikuusta 1917 lähtien jo jonkinlaista omaa kansanedustuslaitostakin. Sen nimenä oli Inkerin keskusvaliokunta ja myöhemmin kansanvaltuusto. Inkeriläisten nuori sivistyneistö, joka näitä uudistuksia touhusi, oli poliittiselta kannaltaan valtaosaksi menshevikkejä, sosiaalidemokraatteja. Vanhoilliset, uskonnollismieliset inkeriläiset kuitenkin suhtautuivat sangen epäillen uuteen tilanteeseen. Pieni osa väestä kannatti myös bolshevikkeja. Inkeriläisten joukot eivät siis olleet yhtenäisiä.

Vuonna 1917 Venäjän väliaikaisen hallituksen kaudella inkeriläisten uudistushankkeet olivat myötätulessa. Paikallishallinnossa ja koululaitoksessa pystyttiin toteuttamaan itsehallintoon tähtääviä toimia. Bolshevikkien lokakuun 1917 vallankumouksen jälkeen olot Inkerissä alkoivat kuitenkin nopeasti kiristyä. Tässä näkyi jo Inkerinmaan geopolitiittisesti tuulinen asema. Bolshevikit eivät voineet suvaita inkeriläisten kansallisia hankkeita Pietarin, vallankumouksen kehdon ympärillä. Inkeriläisten omat edustajat savustettiin hallintoelimistä pois ja korvattiin punaisilla.

Niin ikään käytännön elämässä olot vaikeutuivat. Monenlaiset bolshevikkien pystyttämät komiteat alkoivat takavarikoida elintarpeita, samaten saatiin pelätä ryösteleviä sotilasosastoja.

Venäjällä puhkesi kesällä 1918 lukuisia talonpoikaiskapinoita maanviljelijäiden kyllästyttyä tällaiseen mielivaltaan. Keskikesällä aseellinen toiminta levisi etelämpää Länsi-Inkeriin Jaaman kihlakuntaan, Moloskovitsaan ja Volossovaan. Kaikki kansannousut kukistuivat bolshevikkien tuleen ja kapinajohtajien teloituksiin.

Länsi-Inkerin kahakat puhkesivat venäläisvaltaisilla seuduilla ja niihin osallistui venäläisiä ja virolaisia suomalaisten lisäksi. Länsi-Inkerin tapahtumat on syytä kytkeä Venäjää puhjenneiden taloudellisista syistä leimahtaneiden ”kulakkikapinoiden” ketjuun. Suomessahan aikoinaan väitettiin kahakoiden olleen suomalaisten kansallisen hengen ilmaisuja.

Vuoden 1918 loppupuoliskolla Inkerin maanviljelijät alkoivat huomata, että he olivat yksin varallisuutensa vuoksi neuvostojärjestelmässä uhan alla. Syksyllä Pietarin kuvernementissa asetettiin entisten pakko-ottojen lisäksi huomattava ylimääräinen vero tilallisten maksettavaksi. Lisäksi puna-armeijan muodostamiseksi asepalveluikäiset suomalaiset käskettiin kutsuntoihin.

Tässä vaiheessa alkoi pienimuotoinen pakolaisliike Suomeen. Ensimmäisinä lähtivät hallinto- ja kouluasioissa näkyvästi toimineet puuhamiehet. Vuoden 1918 loppuun on arvioitu Suomeen paenneen 200–300 inkeriläistä.

Tammikuun lopussa 1919 inkeriläiset perustivat Suomessa asioitaan ajamaan Inkerin Väliaikaisen Hoitokunnan, jonka johtajana toimi Pietari Toikka. Hoitokunta esitti lukemattomia julkisia pyyntöjä avusta Suomelle. Toivottiin jopa Suomeen liittämistä joko koko Inkerin tai vain Pohjois-Inkerin osalta. Ellei muuta apua tulisi, pyydettiin tukea autonomian toteuttamiseksi.

Huomattava on, että inkeriläisten joukot eivät olleet tässäkään suhteessa yhtenäisiä. Toinen suuntaus pani toivonsa yhteistyöhön vastavallankumouksellisten venäläisten kanssa. Tätä ajoivat nimenomaan ne henkilöt, jotka olivat helmikuun vallankumouksen jälkeen puuhanneet inkeriläisten autonomiaa.

Suomessa oli itsenäistymisen jälkeen vallalla melkoista heimokansallista innostusta. Suomi tunsu kiinnostusta ja toimi kouriintuntuvasti Itä-Karjalan maahan yhdistämiseksi. Inkerin suhteen virallinen Suomi sen sijaan pysyi pidättyväneä.

Mannerheimilla ja hänen lähipiireillään oli vuodesta 1918 lähtien suunnitelmia Pietarin valtaamisesta, mutta niissä katsottiin aina inkeriläisten yli. Pietari piti luovuttaa valkoisille

venäläisille. Inkeriläisten ei laskettu voivan hallita itse aluettaan miljoonakaupungin ympäristössä. Joidenkin aktivistien haaveisiin kyllä kuului Suur-Suomen ulottaminen Inkeriin, mutta hekään eivät inkeriläisten omiin voimiin ja mahdollisuuksiin luottaneet. Suomi olisi se, joka hallitsisi ja sanelisi Inkerin asioita. Aktivistien haaveena oli Pietarin tuhoaminen, jottei se loputtomasti uhkaisi Suomea.

Virallinen Suomi ei koskaan sotavoimalla auttanut inkeriläisiä. Inkeriin ei Suomesta hyökätty niin kuin Aunukseen ja Viaan. Epävirallisesti inkeriläiset sen sijaan saivat aktivisti- ja sotilastahoilta apua Pohjois-Inkerin kysymyksessä.

Suomalaisten välttelevä asennoituminen näkyi hyvin vuoden 1919 alussa. Suomen hallitus päätti 1.3.1919 sallia Inkerin pakolaisten vapaan maahantulon, kunhan he eivät järjestäytyisi ja aseistautuisi Suomessa. Luotettaville miehille päätettiin lisäksi järjestää kulkumahdollisuus Suomen kautta Viroon.

Virossa inkeriläisten toiveisiin suhtauduttiin paljon myötämielisemmin kuin Suomessa. Inkeriläisten hoitokunnan ja Viron väliaikaisen hallituksen välillä solmittiin maaliskuun lopulla 1919 sopimus, jonka mukaan vapaaehtoisista inkeriläisistä voitaisiin muodostaa Virossa joukko-osasto. Joukko-osaston tuli alistua virolaisen sotilasjohdon määräyksiin ja sitä sai käyttää sotatoimissa vain Inkerin suunnalla.

Toukokuulla 1919 Tallinnaan oli inkeriläisjoukkoihin jo kertynyt 402 miestä, joista yli puolet oli pohjoisinkeriläisiä. Monet Tallinnaan päätyneet olivat tulleet Suomen kautta.

Inkerinmaalla tilanne kävi koko ajan entistä ahdistavammaksi. Kaiken huippu oli se, että toukokuussa 1919 neuvostohallitus julisti Pietarin kuvernementin sotatilaan pelätessään Suomen hyökkäystä Pietariin. Tämä tuntui etenkin Pohjois-Inkerissä, heti rajan takana. Miehiä mobilisoitiin puna-armeijaan, elintarvikkeita ja eläimiä pakko-otettiin ja useita satoja suomalaisia vangittiin neuvostovallan vastustajina.

Tämä poiki pakolaisaallon Suomen puolelle Kannaksen rajapitäjiin. Heinäkuuhun 1919 mennessä Suomen puolella oli jo lähemmäs 3000 inkeriläistä paossa. Heistä lähes 500 oli asekuntoisia miehiä. Inkeriläisten hallussa oli lisäksi Raudun kohdalla Inkerin puolella viiden kylän muodostama Kirjasalon kulma, jota he pystyivät perustamansa suojeluskunnan voimin puolustamaan bolshevikeilta.

Pakolaiset perustivat Suomessa heinäkuussa 1919 Pohjois-Inkerin toimikunnan, myöhemmän hoitokunnan, joka pyysi Suomelta tukea ja sotilaallista järjestäytymislupaa

Inkerin autonomian toteuttamiseksi. Suomen sotaministeriö salli sotilaallinen järjestäytymisen ja luovutti aseistusta itsepuolustukseen. Pakolaiset pystyttivät nopeasti Pohjois-Inkerin vapaajoukot, joissa oli aluksi vajaat 600 miestä. Suomen avun edellytys oli, ettei joukko toimisi omin päin eikä kävisi hyökkäykseen.

Aikoinaan Venäjän armeijassa palvellut everstiluutnantti Georg (Yrjö) Elfvengren hankkiutui oma-aloitteisesti heinäkuussa inkeriläisten sotilaalliseksi johtajaksi. Elfvengren oli värikäs hahmo, kielitaidoltaan ja selvästi myös mentaliteetiltaan jo huomattavasti venäläistynyt seikkailija.

Inkerinmaan kysymys sai vuonna 1919 huipennuksensa neljään kertaan aseellisina taisteluina, kahdesti Länsi- ja Pohjois-Inkerissä kummassakin. Sisällissota riehui Venäjällä ja osa sotatoimista suuntautui Pietariin. Nimenomaan Länsi-Inkerin taistelut liittyivät puhtaasti Venäjän sisällissotaan.

Inkerinmaa joutui ensimmäisen kerran sodan jalkoihin toukokuussa 1919. Valkokenraali P. V. Rodzjanko käynnisti tuolloin etelästä päin laajan hyökkäyksen kohti Pietaria. Mukana oli virolaisia joukko-osastoja ja niiden alaisuudessa Tallinnassa pystytetty Inkerin Pataljoona, joka pian paisui rykmentiksi. Etenemisen aikana Länsi-Inkerissä pantiin toimeen kutsunnat ja miesten pakko-otot. Kesäkuun puolivälissä inkeriläisten Inkerin Rykmenttiin kuului jo noin 2300 miestä ja sen komentajaksi tuli suomalainen majuri Aarne Uimonen.

Inkeriläisillä oli paikoitellen menestystä ja he olivat esimerkiksi valtaamassa rannikolla Krasnaja Gorkan eli Yhinmäen linnoitusta, mutta rykmentin taival jäi lyhyeksi. Kenraali Rodzjanko syytti inkeriläisiä kansallismielisestä separationismista ja määräsi heidän joukkonsa liitettäväksi venäläisten joukko-osastoihin.

Tästä seurasi se, että Inkerin rykmentti hajosi kesäkuun 1919 lopulla nopeasti. Rodzjankon riveihin jäi vain vajaat 350 inkeriläistä; valtaosa miehistöstä keinotteli itsensä Viron puolelle ja osa länsi-inkeriläisistä livisti kotiseuduilleen.

Rodzjankon joukkojen miehitys ulottui pisimmillään Keski-Inkeriin Serepetan tasalle saakka, mutta Pietari jäi valtaamatta. Elokuun 1919 alkuun mennessä sisäisesti hajanaisten valkoisten venäläisten oli bolshevikkien paineessa peräännyttävä Inkerinmaan lounaispuolelle Peipsijärven rannoille saakka. Virolaisten tulemana uudelleen järjestäytynyt Inkerin rykmentti puolestaan asettui linjaan Länsi-Inkerin järvikannaksilla ja piti alkusyksyllä hallussaan Soikkolanniemeä.

Sotaa käytiin myös Karjalan kannaksella, Raudun kohdalta rajalta Suomesta kohti Pietaria. Hyökkäys käynnistyi heinäkuun lopussa 1919. Inkeriläiset itse kokivat käyvänsä omaa vapaussotaansa. Heitä käyttivät suomalaiset aktivistit ja niin sanotun sotapuolueen edustajat kuitenkin hyväkseen. Nämä tahot olivat hyökkäystä takapiruina käynnistämässä ja ne toivoivat hyökkäyksen toimivan provokaationa sodan sytyttämiseksi Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille.

Pohjois-Inkerin rykmentin hyökkäyksellä oli kaksi erillistä pääsuuntaa: Lempaala ja Miikkulainen. Joukot valtasivat nopeasti aluetta 10-15 kilometrin syvyydeltä ja päärintamalinja muodostui Lempaalanjärven pohjoispään tasalle. Sotaretkestä tuli kuitenkin vain muutaman päivän pituinen, sillä Suomen sotilastiedustelun mukaan operaatio oli heikosti organisoitu ja onnettomasti johdettu. Hyökkäys kaatui pikaisesti perääntymiseen bolshevikkien hyökätessä. Perääntymisestä muodostui melkoinen kansainvaellus, sillä yli 2000 pohjoisinkeriläistä vetäytyi karjoineen joukkojen mukana Kirjasaloon ja Suomen puolelle. Siviili-ihmiset joutuivat uhreiksi töytäilyissä, jotka jäivät sotilaallisesti täysin merkityksettömiksi.

Syksyllä 1919 Inkerinmaa joutui vielä toistamiseen sodan jalkoihin niin lännessä kuin pohjoisessakin. Lokakuussa kenraali Nikolai Judenitsh ikään kuin toisti kenraali Rodzjankon kesäisen offensiivin. Rodzjankolta periytyneillä joukoilla, tuolloisella Luoteisarmeijalla, hyökättiin kohti Pietaria ja päästiin sängen lähelle, Tuutariin Pulkovon kukkuloille. Hyökkäyksessä oli mukana myös virolaisia ja Inkerin rykmentti, johon kuului nyt yli 1600 miestä. Inkeriläiset etenivät Pietarhovin seudulle saakka.

Bolshevikit iskivät kuitenkin takaisin. Luoteisarmeijan etenemistä torjui tehokkaasti muun muassa suomalaisista punakomentajaoppilaista muodostettu osasto. Judenitshin joukot perääntyivät nopeasti suuressa sekasorrossa.

Viro riisui lopulta täydessä sekasorrossa vetäytyneen luoteisarmeijan rippeet aseista Narvassa vuoden 1919 lopulla. Inkerin rykmentti asettui Viron ylläpidossa rajavartiotehtäviin Narva-Jõesuun pohjoispuolelle. Viro ja Neuvosto-Venäjä solmivat rauhan helmikuussa 1920 ja virolaiset hajottivat Inkerin rykmentin vähitellen kevään kuluessa ja lopullisesti kesäkuussa 1920.

Keski- ja Länsi-Inkeri joutuivat molempien hyökkäysten aikana kokemaan paikoitellen sisällissodan kauhut. Niin Rodzjankon kuin erityisesti Judenitshin miehityksen ajat olivat joukkojen oleskeluseuduilla valkoisen terrorin kautta, jota myöhemmin seurasi bolshevikkien kosto. Kummankin hyökkäyksen perääntymisvaiheessa vetäytymisreittien varrella olleita inkeriläiskyliä poltettiin. Samaten kyliä tuhoutui taistelujen aikana.

Inkeriläisiä pakeni sodan jaloista epäluokainen määrä länttä kohti. Vieroon heitä lienee päässyt arviolta 2000 henkeä. Virossa pakolaiset joutuivat aluksi kurjiin olosuhteisiin ja satunnaisiin töihin.

Myös Pohjois-Inkerissä sodittiin syksyllä 1919 toistamiseen. Kun Judenitshin hyökkäys Pietariin käynnistyi lännessä, everstiluutnantti Elfvingren aloitti tätä offensiivia tukeakseen oman iskunsa Pohjois-Inkerissä 22.10.1919. Tämä tapahtui Suomen sotilasviranomaisten nimenomaista kieltoa vastaan.

Inkeriläiset etenivät pisimmillään Lempaalan eteläpuolelle Grusinon aseman seudulle asti, mutta joutuivat muutaman päivän sisällä perääntymään takaisin Suomen puolelle. Yleisesikunnan tiedustelutoimisto piti hyökkäystä kehnosti johdettuna ja jo etukäteen tuhoon tuomittuna.

Ja jälleen siviili-ihmiset saivat kärsiä. Lokakuun 1919 toivottoman hyökkäyksen jälkimainingeissa bolshevikit polttivat monia kyliä Lempaalassa, Miikkulaisissa ja Valkeasaressakin kostoksi ja turvavyöhykkeen synnyttämiseksi. Loppusyksyllä 1919 Suomeen tuli vähitellen yli 3000 uutta pakolaista. Inkerin pakolaisten luku nousi vuoden 1919 loppuun mennessä kaikkiaan 8300 henkilöön.

Pohjois-Inkerin rykmentti jäi myöhäsyksyllä 1919 roikkumaan rajalle Kannaksella. Aluksi ei ollut muuta rahoitusta kuin Elfvingrenin valkoisten venäläisten "Judenitshin miljoonista" hankkimat varat, joilla joukkoja varustettiin ja palkkoja maksettiin kuukausien ajan.

Tämä sekä Elfvingrenin venäläisyhteydet rikkoivat lopullisesti välit suomalaisiin aktivisteihin, jotka eivät hyväksyneet yhteyksiä minkään värisiin venäläisiin.. Aktivistit luokittelivat nyt inkeriläiset ”lapselliseksi” kansaksi, joka oli hylännyt kansalliset vapautushankkeensa ja antanut ”valkoryssien” sokaista rahoillaan itsensä. Valkoisiin venäläisiin nojautuminen aiheutti hajaannuksen myös inkeriläisten pakolaisjohtajien

keskuudessa.

Marraskuussa 1919 tilanne jäähmettyi. Pohjois-Inkerin rykmentti majoittui osaksi Suomen puolelle Raudun Raasuliin ja osaksi Kirjasaloon. Kirjasalossa pystytettiin jonkinlainen ”garnisooni” eli varuskunta ja miehistö jatkoi sotilaspalvelusta. Pysyvät vartiot sekä kiertävät partiot vartioivat epävirallisen rajaa, joka oli syntynyt rintamalinjasta Kirjasalon Neuvosto-Venäjän puoleiseen reunaan. Inkeriläisten suorittama rajavalvonta oli tehokasta. Koko Kannaksella Kirjasalon kohta oli suurin piirtein ainoa seutu, missä salakuljettajat ja bolshevikkikuriirit eivät virranneet edestakaisin rajan yli.

Kirjasalon kulma tuli muodostamaan Repolan tai Porajärven lailla Suomen alueliitännäisen, joka oli asevoimin maahan yhdistetty ja eristetty Neuvosto-Venäjältä. Kirjasalossa oli vain yli 400 siviiliasukasta, mutta he olivat sekä elivät jatkuvasti alueella ja heillä oli jopa oma kunnanvaltuustokin sekä suojeluskunta.

Pohjois-Inkerin rykmentin taloudellinen ahdinko helpottui viimeinkin hivenen helmikuussa 1920. Valtioneuvosto myönsi rykmentin ylläpitoon kuukausittaisen määrärahan ehdolla, että rykmentti avustaisi suomalaisia viranomaisia rajan vartioinnissa. Muodostui varsin erikoinen tilanne, ainoalaatuinen Suomen rajojen vartioinnin historiassa. Inkeriläiset vapaaehtoiset, kansallisuudeltaan Venäjän alamaiset, suorittivat Suomelle rajapalvelusta Neuvosto-Venäjän maaperällä!

Rykmentin asema ja olemassaolo osoittautuivat ajan oloon huomattavan ongelmallisiksi. Vanhimmat ikäluokat olivat kyllästyneitä ankeaan sotilaselämään ja monia pohdituttivat perheasiat. Tästä syystä ja kuriongelmiin takia esiintyi paljon karkuruutta. Oma pulmansa muodostui vielä päällystön ja etenkin suomalaisten vapaaehtoisten joukosta löytyneistä täysin sopimattomista henkilöistä.

Heinäkuussa 1920 joukot supistettiin Pohjois-Inkerin erikoispataljoonaksi, jonka vahvuudeksi jäi aluksi noin 600 miestä. Valtioneuvosto myönsi syyskuussa pataljoonalle ylläpidon vuoden 1920 loppuun asti. Pääasiassa rajan taa Kirjasalon puolelle siirtyneet joukot jatkoivat rajapalvelusta. Syyskuun 1920 lopussa pataljoonan väliaikaiseksi komentajaksi nimitettiin jääkärikapteeni Jussi (Johannes) Sihvo.

Tarton rauhansopimuksen tultua myöhäsyksyllä voimaan päättyi Pohjois-Inkerin joukkojen ja Kirjasalon miehityksen taru. Erikoispataljoona ja 348 kirjasalolaista karjoineen vetäytyi 5.12.1920 Suomen puolelle, missä Valkjärvellä joukot purettiin joulukuun lopulle tultaessa. Erikoisen vaihe Kannaksen rajahistoriassa oli päättynyt.

Kysymys Inkerinmaan ja pakolaisuuteen joutuneiden inkeriläisten lopullisen kohtalon järjestämisestä nousi päivänpolttavaksi vuoden 1920 alussa. Neuvosto-Venäjä oli jo nousemassa sisällissotiansa alhosta ja Viro sekä Suomi olivat vihdoinkin valmiit tunnustelemaan neuvostovallan kanssa rauhaa.

Rauhanneuvottelut alkoivat kesäkuussa 1920 Tartossa. J. K. Paasikiven johtama Suomen valtuuskunta totesi heti, ettei Inkeriin nähden esitettäisi aluevaatimuksia. Sen sijaan toivottiin, että inkeriläiset kansalliset ja kulttuuriset olot järjestettäisiin demokraattiselle perustalle.

Tähän kaikki sitten jäi. Inkerin asia oli vaikeissa ja pitkittyvissä rauhanneuvotteluissa selvästi toisen luokan kysymys. Osapuolet väänivät sen sijaan sitkeästi kättä Itä-Karjalasta ja Petsamosta.

Rauhansopimus allekirjoitettiin 14.10.1920. Allekirjoittamisistunnossa Neuvosto-Venäjän valtuuskunta antoi luvattun Inkerinmaata koskevan ilmoituksen. Inkeriläisten, joista käytettiin termiä Pietarin kuvernementin suomalainen väestö, luvattiin saavan nauttia kaikkia oikeuksia ja etuja, jotka Venäjän lait myönsivät vähemmistökansallisuuksille. Tämän mukaan inkeriläiset saisivat järjestää kansanvalistuksen ja paikallisen hallinnon sekä oikeudenkäytön omalla kielellään ja omien toimeenpanoelintensä kautta. Suomeen paenneille taattiin lisäksi valtiollinen amnestia, oikeus palata kotipaikoilleen ja palaajille taloudellista tukea. Lupaus toteutui myöhemmin vain osittain.

Venäjän vallankumousten jälkeen oli vuosia sekava aika, jolloin sisäiset ja ulkoiset voimat koettivat kaataa bolshevikkivaltaa. Tämä tilanne soi mahdollisuuden inkerinsuomalaisten haaveille kansallisesta vapautumisesta. Inkerin niin kutsuttujen vapaustaistelujen historiaa voi samalla luonnehtia inkeriläisten hyväksikäytön historiaksi. Aina he joutuivat isompiensa jalkoihin, kokonaisten valtakuntien tai voimaryhmittymien pelinappuloiksi. Suomalaiset aktivistit, virolaiset ja vastavallankumoukselliset venäläiset hyödynsivät kukin ajallaan inkeriläisiä omissa tavoitteissaan..

Inkeriläisten haaveet kansallisesta vapautumisesta kompastuivat Pietarin heittämään valtaisaan varjoon. Miljoonakaupungin ympärillä elävän pienen kansansirpaleen tavoitteet olivat tuomittuja epäonnistumaan nimenomaan geopolitiittisten realiteettien paineessa.